

Herbert Lawrence. – Режим доступа : <http://www.readbookonline.net/>

16. Wilde O. The Picture of Dorian Grey / Oscar Wilde. – Penguin Books : Penguin Popular Classics, 1994. – 256 p.

Падалка Р.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2'373.612.2:821.161.2-3.08

**МЕТАФОРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ФОРМА
В ЕСТЕТИЧНІЙ ПРОЗІ А. ФЕДЯ**

У статті подано характеристику семантико-синтаксичних ознак метафори на основі огляду численних мовознавчих розвідок, які розкривають її структурно-семантичну природу, з'ясовують особливості формування метафоричного значення, виявляють лексико-семантичні ознаки процесу метафоризації, установлюють місце метафори в граматичній системі мови; вказують на специфіку лексикографічного фіксування метафоричного значення, а також на особливості стилістичного функціонування метафори в прозі А. Федя.

Ключові слова: метафора, національна література, функціонування, сучасна проза.

Падалка Р.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

**МЕТАФОРА КАК СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ФОРМА
В ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ А. ФЕДЯ**

В статье охарактеризованы семантико-синтаксические свойства метафоры, опираясь на многочисленные языковедческие исследования, которые раскрывают её структурно-семантическую природу, определяют особенности формирования метафорического значения, устанавливают место метафоры в грамматической системе языка, указывают на специфику лексикографического фиксирования метафорического значения, а также на особенности стилистического функционирования метафоры в прозе А. Федя

Ключевые слова: метафора, национальная литература, функционирование, современная проза.

Padalka R.

– an Associate Philology Sciences an Associate Professor of the department of Ukrainian language and the literature of Donbass State Teachers' Training University

**METAPHOR AS A SOCIOCULTURAL FORM
IN AESTHETIC PROSE OF A. FEDYA.**

The article discusses the problems of functioning of the metaphor in a literary text. Literary texts of Ukrainian writer A. Fed served as data for study. In our work, based on previous experience of studying this phenomenon, appealing to him as a

metaphor at all, and in particular within the artistic space of the material of Ukrainian prose that can specifically investigate various aspects of contemporary metaphor is deeply penetrate into the essence of metaphor interpretation and its space by linking them with the specific features of national literature, in our case, our contemporary prose, writer A. Fed.

Key words: *metaphor, contemporary prose, national literature, functioning.*

Постановка проблеми. Як об'єкт філософського осмислення метафора періодично то поставала в центрі, то відходила на периферію, чергове відродження інтересу до неї стало можливим після втрати логічним позитивізмом домінантних позицій у філософії й виникнення нового уявлення про метафоричний простір, що відкрився в межах аналітичної філософії.

Метафоричний простір у різних сферах знань дотепер досліджували переважно з гносеологічного, феноменологічного, літературознавчого, семантичного й мистецтвознавчого поглядів. До аналізу метафори звертаються культурологи й мистецтвознавці; здійснено, зокрема, дослідження метафори в художньому просторі (Н. Д. Арутюнова, О. Н. Веселовський, В. М. Жирмунський, Б. П. Іванюк, К. А. Кедров, Л. В. Костенко, А. Ф. Лосев, Б. С. Мейлах, Х. Ортега-і-Гассет, О. М. Фрейденберг та ін.); метафори як явища художньої мови з позицій літературознавства та стилістики (Ф. Р. Анкерсміт, В. Арнольд, Н. Д. Арутюнова, Ш. Баллі, Г. С. Баранов, Е. Я. Басін, М. М. Бахтін, В. М. Вовк, Л. С. Виготський, Ц. Тодоров та ін.); етимологічне дослідження метафори та її зв'язків із міфом (О. Н. Веселовський, А. Ф. Лосев, О. О. Потєбня). Актуальність представленої статті полягає в тому, що в ній досліджено онтологічне єство метафоричного простору прози А. Федя та її специфічну естетику.

У сучасній лінгвістиці є тенденція розглядати значення слова як складну структуру, багаточаровий комплекс. Проблему семантичної структури слова досліджували І. Арнольд, Ф. Уфімцева, М. Нікітін, І. Стернін, Ю. Апресян та ін.

Основне вчення про трикомпонентну побудову лексичного значення полягає в концепції денотата, сигніфіката й конотата. І. Арнольд дотримувався думки про поділ конотата на чотири компоненти: емоційний, експресивний, оцінний і стилістичний [2, с. 192].

В. Виноградов наголошував, що кожне слово містить вказівку на суміжні ряди слів та значень і «не вичерпується належними йому значеннями» [4, с. 250]. Широке коло асоціацій, пов'язане з певним словом, у психології має назву асоціативного поля. Ш. Баллі вважав, що кожному слову відповідає асоціативне поле. Асоціації, що

супроводжують слово, можуть бути близькими й далекими [3, с. 394].

За В. Виноградовим, «валентним співвідношенням слова називається здатність слова входити до комбінацій з іншими словами, його потенційна граматична, семантична, лексична здатність пов'язуватися з різними класами слів» [4, с. 250].

Об'єкт статті – естетика метафоричного простору прози А. Федя.

Мета статті полягає в дослідженні метафори як особливості естетичного простору української сучасної прози.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- показати фундаментальне значення метафори в українській прозі для формування образів художньої картини сучасного світу;
- охарактеризувати роль метафоричного простору в естетиці постмодернізму;
- обґрунтувати естетичну цінність метафори в сучасному художньому світі української прози.

Образне сприйняття літературного твору, розуміння значення вживаних письменником слів завжди сприяло розумінню мистецтва загалом, не кажучи вже про сприйняття мистецтва слова. Твір, насичений емоційною мовою, збагачує людину не лише естетично, мова твору входить у коло наших духовних інтересів, виховує любов до рідної мови. Тому дуже важливо, коли читач, а особливо той, хто вперше знайомиться з художнім словом, навчився розуміти вагу мови. Специфіка й сила художнього малювання словом – у величезних зображувальних можливостях мови як матеріалу словесного мистецтва: «...*Сірість продавала незвичну картину. І вже скрізь лахміття, і лиса жінка, і вже блідо забарвлені плоди, і темні з волоссям пальці, як у мавпи... Під косовороткою вже не тіло, а опудало городнє...*».

Недарма насиченість метафорами виражає структурну властивість художнього цілого – безперервність змісту та дискретність форми, яка його організовує, дозволяє розглядати метафору передусім як композиційну фігуру. Люди в житті говорять по-різному, мають свої індивідуальні мовні особливості. Відмінність у мові окремої людини зумовлюється і її освітою, і світоглядом, і віком, і місцевими мовними впливами (діалектом), і настроєм, душевним станом у конкретний момент (та сама людина в горі й на радіщах буде говорити по-різному), і талантом. Усю сукупність цих особливостей А. Федь передав лише одним засобом – через слова та поєднання їх у реченні: «...*Натка ніби виважувала слова і чіпляла їх у прозорій тиші*», «...*дідові оповідки стимулювали роботу думки... Це нагадувало злагоджену систему фізичних вправ з*

музичним супроводом...».

Використання просторічно-розмовної лексики дало можливість авторові розширити горизонт зображувально-виражальних засобів, наблизити мову художньої літератури до народно розмовної, збагатити цю мову невичерпними можливостями образності, картинності, виразності, захованими в живій народній мові. Герої заговорили – і ось ми вже на рідній Слобожанщині: *«конешно, якшаться, жилізна, калідор, дурочка з провулочка, перво-неперво, спросю, ходе, любе, вспію, вобцім, нащот, наподобіє, мол скаже, вроді пожалів, кухвайка, папкові, лепший друг, бомажка».*

Сила метафори полягає в тому, що завдяки їй письменник фіксує внутрішні подібності та аналогії предметів чи явищ. Для того, щоб виразити всі відтінки думки, не потрібно довгого й не зовсім зрозумілого набору слів. Потрібно уважно розрізняти всі значення слів, які постійно змінюються залежно від того, де слово стоїть і що автор хотів ним виразити. Образотворчість притаманна художньому слову взагалі, і письменник це добре знає: *«Груба залишається непоміченою, поки в її чорній пащі не палала солома, на горіли з'їди кукурудзиння, не чаділи сірі дрова. Виявляється, може бути білий на дотик гриб чи жовта на смак каша. У соняшних променях косуля виблискувала оранжевою скульптурою».*

Проте, якщо письменник добре бачить те, про що пише, то найпростіші слова набувають новизни, діють на читача з різного силою і викликають у нього ті думки, почуття і його стани, які письменник хотів передати. Щоб сказане письменником дійсно знайшло відображення в художній літературі, потрібне вміле використання тропів і як одного із них – метафор, адже метафори народжують у свідомості читача живі й духовно конкретні образи, супутниками яких є і зорові асоціації, проте краса і значення створених за допомогою метафор образів не в їх наочності, а в тому, що вони ніби вбирають у себе почуття й роздуми, викликані описаними письменником явищами.

Гіпербола деформує предметні реалії, руйнує просторово-часовий спокій докільля, зриває з подій акцидентні аксесуари та оголює їх сутність, Словом, гіпербола доводить структуру твору до «останнього ступеня напруги». Так, перед нами розкрився безмежний степ: *«Небо, підсвічене великим українським сонцем, своїм огромом навалилося на землю... Краєвид лився прямо в серце, осідав на його дні теплим щемом... Усі чуття схрещувалися у свідомості та підсвідомості, торкалися найглибших глибин його природи і викликали непересічні думки».*

Отже, метафори класифікуємо як ті, що виконують передусім образотворчу функцію, і ті, завдяки яким виникають поняття.

Образотворча метафора заснована на порівнянні чи аналогії, тому її можна перекласти буквально, за її допомогою зручно описувати не надто складні випадки метафори. Перенесення може відбуватися:

- з живого на живе: *кожною клітиною тіла відчував;*
- з неживого на неживе: *кине мене на Київ; пульсувала інформація; розчиняється моє особисте ставлення; покотилась чутка; музика обгортала й занурювала; виростали гранітні колони; горбились арки; точилася боротьба; стукіт коліс заколисує; топтати честь і гідність; дорога завжди містить отруту; а чесність смердить лайном; лилася легка музика; б'ються навкулачки всі релігії світу;*

- з неживого на живе: *небо манить; почуття народжували образи; правда п'яна спить; ліхтар виривав у темряви зображення; дитинство, яке міцно стоїть на ґрунті реальності цього світу; вітер гуляв; хліб родив; кликав запах кави; набігала думка; гризла думка; ліхтар виривав у темряви зображення; спалахував небокрай; двір зустрів;*

- з живого на неживе: *із металом в голосі кинув Сірий; тіло набирало гвинтоподібних обертів.*

Окремо виділяють персоніфікацію (уособлення) – метафору, у структурі якої є предикат. Ця метафора наближається до міфології й казки, але на відміну від міфу через уособлення стихії, природи чи географії літературна персоніфікація розкриває не історію богів, богорівних героїв чи інших фантастичних істот, а життя соціуму або внутрішній світ особистості.

Класичним прикладом персоніфікації у творах А. Федя є: *гризла думка; ліхтар виривав у темряви зображення; спалахував небокрай; двір зустрів; вітер гуляв; заляже в його душі; хліб родив; лилася легка музика; кликав запах кави; набігала думка; простелився під ним сад; сад розкинувся; танули дрібні передзвони; прокручував у голові все; топтати честь і гідність; а чесність смердить лайном; земля прокинувшись готувалась до запліднення новим життям; бив запах; промені сонця спускаються; народжується проблема; душі наші б'ються об скелі; вибачить історія; розпалювався гнів; пульсувала радість; правда п'яна спить; музика обгортала й занурювала; виростали гранітні колони; горбились арки; б'ються навкулачки всі релігії світу; пульсувала інформація; з очей твоїх ллється хула; а з язика вигострюється жало змія; покотилась чутка; небо манить; почуття народжували образи; пустокою не пахло; серце нагадало про пораду; вода стріляла; клаптик Землі вливається і стає органічним; ботинки повитріщали зуби; насунулись хмари; підіймалася поросль; день сірів.*

Метафори письменник використовує різноманітні й за формою. Вони можуть бути виражені одним членом речення або цілим чи кількома реченнями:

- метафора може бути додатком: *душа вивертає розпечену вулканічну магму назовні; дорога завжди містить отруту; повіяло теплим і тихим затишком жінки;*

- означенням: *тіло набирало гвинтоподібних обертів; приборкання дикої природи; лилася легка музика; засіли в наших душах; повіяло теплим і тихим затишком жінки; тихим зітханням хвиль; танули дрібні передзвони; земля прокинувшись готувалась до запліднення новим життям; народ змете продажних державців; тіло не налилося свіжими силами; прогрімилі святі слова; з рота зиркнули жовті зуби; викинути якогось коника; мирно влігся в пустій душі; душі наші б'ються об скелі; правда п'яна спить;*

- присудком (простим і складеним): *розпалювався гнів; пульсувала радість; правда п'яна спить; музика обгортала й занурювала; виростали гранітні колони; горбились арки; б'ються навкулачки всі релігії світу; кожною клітиною тіла відчував; пульсувала інформація; з очей твоїх ллється хула; а з язика вигострюється жало змія; розчиняється моє особисте ставлення; покотилась чутка; небо манить; почуття народжували образи; ллється незвичайне сяйво; серце нагадало про пораду; вода стріляла; жилами тече прісна рідина з картоплі та кукурудзи; клаптик Землі вливається і стає органічним; ботинки повитріщали зуби; насунулись хмари; підіймалася поросль; кидали зирки одна на одну; незнання народжує вигадки; день сірів; Союзська влада привчає красти; Небо вас не покарає;*

- обставиною: *застряли в лабіринтах підсвідомості; душа вивертає розпечену вулканічну магму назовні; закопані в підлоб'я оченята; душі б'ються об скелі.*

Вибрані для аналізу твори знаменують перелом у національній літературі, перехід від реалізоцентричної та модерністської парадигми до естетики постмодернізму. Постмодерне письмо А. Федя полягає в тому, що акцент переноситься на образи світу, образи деталей тощо.

Для досягнення мети необхідно було розв'язати завдання: порівняти особливості використання типів живої метафори, проаналізувати в порівняльному аспекті та класифікувати їх типологію. Одним із найпотужніших джерел українського постмодернізму є мова художнього твору. Ми спробували окреслити деякі її особливості та здійснити порівняльний аналіз художніх засобів, що трапилися у прозі А. Федя. Проте маємо підстави стверджувати, що в межах постмодерністського напрямку в

подальшому можна дослідити співіснування двох типів образів-персонажів творів: імітаційний (симулятивний) та креативний.

Література

1. Апресян В. Ю. Метафора в семантическом представлении эмоций / В. Ю. Апресян., Ю. Д. Апресян // Вопр. языкознания. – 1993. – № 3. – С. 29.

2. Арнольд И. В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1996. – 192 с.

3. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М. : Иностран. лит., 1961. – 394 с.

4. Виноградов В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Виноградов В. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 250 с.

Полякова Т.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.4161. 2'38

ЭКСПРЕСИВНО-СТИЛИСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ЯРА СЛАВУТИЧА

Стаття продовжує цикл публікацій автора з проблеми вивчення експресивної лексики на основі аналізу мовотворчості Яра Славутича. Основну увагу зосереджено на дослідженні стилетворчих засобів поетичного мовлення. У праці розкрито функціонування двох груп експресивних слів: ті, що виражають поняття та емоції одночасно; такі, що не мають понятійної основи, а виражають лише емоції.

Ключові слова: емоційна лексика, експресивні засоби, поетичне мовлення, семантика, вигук, слово.

Полякова Т.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ЭКСПРЕССИВНО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЯРА СЛАВУТИЧА

Статья продолжает цикл публикаций автора по проблеме изучения экспрессивной лексики на основе анализа языкотворчества Яра Славутича. Акцентируется внимание на исследовании стилиобразовательных средств поэтического языка. В статье раскрыто функционирование двух групп экспрессивных слов: те, что выражают понятия и эмоции одновременно; те, в которых отсутствует понятийная основа, выражаются только эмоции.

Ключевые слова: эмоциональная лексика, экспрессивные средства, поэтический язык, семантика, междометие, слово.

Polyakova T.

– Candidate of Science (Philology), senior lecturer of the department of Ukrainian Language and Literature of Donbass State Teachers' Training University